

*Кучма Ольга Леонідівна,
д.ю.н., проф., проф. кафедри трудового права та
права соціального забезпечення
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

УЧАСНИК БОЙОВИХ ДІЙ: ПРОБЛЕМА ВСТАНОВЛЕННЯ СТАТУСУ

На сьогодні, у зв'язку із повномасштабним вторгненням значно збільшилась кількість військовослужбовців, які беруть участь у бойових діях (як у зоні бойових дій, так і поза нею) та/або залучені до виконання різних робіт на територіях бойових дій. Країна потребує військовослужбовців, які боронитимуть її у бойових діях. Але і військовослужбовці потребують належного соціального захисту.

Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» визначено, що учасниками бойових дій є особи, які брали участь у виконанні бойових завдань по захисту Батьківщини у складі військових підрозділів, з'єднань, об'єднань всіх видів і родів військ Збройних Сил діючої армії (флоту), у партизанських загонах і підпіллі та інших формуваннях як у воєнний, так і у мирний час. Також статтею 6 згаданого закону визначений розлогий перелік категорій осіб, які належать до учасників бойових дій.

Проте, на практиці існує нагальна проблема у доведенні військовослужбовцем права на набуття статусу «учасник бойових дій».

Порядок надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення чи у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України визначає процедуру надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, але відсутнє на нормативному рівні чітке визначення того, що саме вважається участю у бойових діях. Вказана прогалина спонукає військові частини та комісії (міжвідомчі комісії) самостійно тлумачити, що вважається участю у бойових діях, обґрунтовуючи свої рішення відомчими наказами або внутрішніми роз'ясненнями.

Такий стан вирішення питання приводить до того, що існує різна практика визначення того, що є участю у бойових діях і щодо військовослужбовців з однаковою «бойовою історією» можуть бути прийняті різні рішення з приводу надання чи ненадання статусу «учасник бойових дій». Такий підхід приводить до

досить спірних відмов у наданні згаданого статусу, або певних виплат, передбачених законодавством, що не додає довіри військовим до державних інституцій та впевненості у тому, що не тільки вони захищають але і захистять їх.

Не дорученнями Головнокомандувача Збройних Сил України чи начальника Генерального штабу Збройних Сил України має визначатися що є участю у бойових діях, а на законодавчому рівні мають бути чітко зафіксовані критерії, за якими бойові (спеціальні) завдання вважаються такими, що дають право на отримання статусу «учасник бойових дій», у тому числі у випадках, коли військовослужбовець виконував завдання з протиповітряного прикриття та наземної оборони об'єктів критичної інфраструктури, перебуваючи поза межами зони бойових дій.

Військовослужбовці звертаються до суду для встановлення вже у судовому порядку незаконності відмови у оформленні їм документів, які дають право оформлення їм статусу «учасник бойових дій». Суди вимушені самотійно встановлювати, що є участю у бойових діях, аналізуючи обставини кожної справи окремо. Це також створює різноманітність судових рішень і знову «фактор везіння» (залежно від того, як суддя особисто тлумачитиме участь у бойових діях) буде визначальним, а не якісне законодавче врегулювання питання.

Неприпустимо тривалий час не вирішувати на законодавчому рівні нагальні питання, у тому числі військових, які, повернувшись з війни потребують реабілітації, адаптації, соціального захисту, лікування, а не тривалої судової тяганини за встановлення статусу «учасник бойових дій».

Тривалість судової тяганини підтверджується численними судовими позовами, зокрема у справі №200/7237/24, військовослужбовець звернувся до адміністративного суду з позовом до Військової частини у жовтні 2024 року, а остаточне рішення суду у справі було прийнято у лютому 2026 року [1]. Навряд чи можна назвати це корисною для військовослужбовця адаптацією до цивільного життя.

Верховний Суд у своїй позиції зазначив, що виконання військового обов'язку в умовах воєнного стану не є тотожним безпосередній участі у бойових діях. Належність до військової частини, залучення до охорони об'єктів критичної інфраструктури чи виконання завдань протиповітряного прикриття поза районами ведення воєнних (бойових) дій саме по собі не створює правових підстав для визнання відповідної діяльності безпосередньою участю у розумінні пункту 19 частини першої статті 6 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». Інше тлумачення зазначених норм призвело б до необґрунтованого розширення кола осіб, яким може бути надано статус учасника бойових дій, без урахування характеру та інтенсивності участі у збройному протистоянні, що суперечило б принципу справедливості та рівності правового статусу військовослужбовців [1].

Постанова Верховного Суду прийнята 17 лютого 2026 року, але станом на кінець квітня 2026 року так і не внесені зміни до законодавства, які б чітко

встановили критерії, за якими бойові (спеціальні) завдання вважаються такими, що дають право на отримання статусу «учасник бойових дій», або закріпивши у законодавстві вищезгадану позицію Верховного Суду, або застосувавши інший підхід, але, у будь-якому разі, має бути дотримано принцип правової визначеності, і гарантовано однаковий законодавчо встановлений підхід до визначення критеріїв участі у бойових діях. Особа повинна бути впевнена, що діючи у відповідності до чинного законодавства, вона може розраховувати на ті позитивні наслідки, які передбачені у законодавстві [2]. Тому вони мають бути чіткі та недвозначні, щоб не вводити в оману та відповідати принципу правової визначеності.

На жаль, цього досі немає. Щодо позиції Верховного Суду, то справедливо наголошено на відсутності тотожності участі у бойових діях «на нулі» і у населених пунктах, які не відносяться до зони бойових дій, тому і обсяг соціального забезпечення має бути різним.

На сьогодні, головна несправедливість криється у відсутності законодавчо встановлених критеріїв участі у бойових діях, що може привести до можливих зловживань при оформленні документів, а також тривалої судової тяганини та зневіри військових у справедливості, за яку вони борються.

Список використаних джерел:

1. Постанова від 17 лютого 2026 р. справа №200/7237/24 / Верховний Суд.
URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/134149529> (дата звернення 18.04.2026)
2. Kuchma O.L. Social Justice as a Principle of Social Security/ ARTIGOS. Rev. direito GV. 2022. 18 (2). URL: <https://www.scielo.br/j/rdgv/a/JFjp3HTZ7VfgWdDsYHgHFzF/?lang=en>